

Veritas sine ira et studio

Viktor Stojkić, Rat prije rata. Uloga i doprinos policije obrani Mostara i doline Neretve u Domovinskom ratu. rujan 1991. – lipanj 1992. (Mostar: Hrvatski dokumentacijski centar Domovinskog rata u BiH Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata HR H-B Mostar, 2020.) 439 str.

Viktor Stojkić dragovoljac je i sudionik je Domovinskoga rata od 1991. do 1995. godine. Bio je ratni zapovjednik Policijske stanice Mostar, pomoćnik ministra unutarnjih poslova HR HB. Pukovnik je HVO-a.

Moto monografije riječi su Nikole IV. Šubića Zrinskoga ... neću da mi nitko na dicu prstom pokazuje. Monografija je komponirana od dva poglavlja. Prvo poglavlje obuhvaća i obrađuje razdoblje od siječnja do kolovoza 1991. godine, a drugo se odnosi na razdoblje od dolaska rezervista u rujnu 1991. do lipnja 1992.

Autor Uvod počinje izrekom Istina je samo jedna, a tumačenja može biti više koju ilustrira citatom iz romana „Na Drini ćuprija“:

„Uzvodno od mosta, na strmoj obali od sivog krečnjaka, s jedne i sa druge strane, vide se okrugle udubine, sve dve po dve, u pravilnim razmacima, kao da su u kamen urezani tragovi kopita nekog konja natprirodne veličine; one idu odozgo sa Starog grada, spuštaju se niz liticu do reke i pojavljuju se opet na drugoj obali, gde se gube pod mrkom zemljom i rastinjem. Deca, koja duž te kamenite obale, za letnjih dana, po vas dan love sitnu ribu, znaju da su to tragovi davnih vremena i starih ratnika. Tada su na zemlji živeli veliki junaci, kamen je još bio nezreo i mek kao zemlja, a konji su bili, kao i junaci, džinovskog rasta. Samo, za srpsku decu to su tragovi Šarčevih kopita, ostali su još od onda kad je Kraljević Marko tamnovao gore u Starom gradu pa pobegao iz njega, spustio se niz brdo i preskočio Drinu, na kojoj tada nije bilo ćuprije. A turska deca znaju da to nije bio Kraljević Marko nit' je mogao biti (jer otkud vlahu i kopilanu takva sila i takav konj!), nego Đerzelez Alija, na svojoj krilatoj bedeviji, koji je kao što je poznato prezirao skele i skeledžije i preskakao reke kao potočice. Oni se o tome i ne prepiru, toliko su i jedni i drugi ubeđeni u tač-

nost svog verovanja. I nema primera da je ikad iko uspeo da koga razuveri ili da je ko promenio svoje mišljenje.“

Od tada je prošlo pola tisućljeća a skoro ništa se nije promijenilo. To je kulminiralo ratom početkom devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. U tom ratu počinjeni su mnogobrojni zločini, ali mi i dalje živimo u zemlji tumača istine odnosno u zemlji bez istine, navodi Stojkić te dodaje da se odlučio boriti za istinu svojom istinom jer će u suprotnom pobijediti tumači istine. Pri tome autor citira Pascala: „Govoriti istinu, to može koristiti samo onomu komu se govori, ali je štetno za one koji govore jer time navlače mržnju na sebe“. Navodi Viktor i riječi Ive Andrića: „Ljudi u Bosni svojim sugovornicima ne govore istinu, već ono što oni žele da čuju“. Nadalje autor piše o Komunističkoj diktaturi 1945. – 1990. te Raspadu SKJ i prvim demokratskim izborima u Jugoslaviji.

Pišući o siječnju 1991. autor navodi da je 1990. godina bila najturbulentnija u Jugoslaviji u njezinih 45 godina postojanja. Provedeni su demokratski izbori, Slovenija i Hrvatska usvojile su deklaraciju o razdruživanju s SFRJ, Makedonija i Kosovo usvojili su deklaraciju o neovisnosti i suverenosti, Srbi u Hrvatskoj osnovali su SAO Krajinu. Na Kosovu je proglašeno izvanredno stanje i angažirana JNA. Izabrani čelnici republikā neuspješno su pregovarali o novom ustroju Jugoslavije. Stanje se pogoršavalo. Predsjedništvo SFRJ 9. siječnja 1991. izdalo je Naredbu o razoružanja nelegalnih vojnih formacija u roku od 10 dana. Cilj te Naredbe bio je razoružati pričuvni sastav policije, oduzeti oružje, omogućiti JNA vojni udar u Hrvatskoj. Međutim, zbog oštih reakcija iz Hrvatske odustalo se od te nakane. Nakon toga KOS je već imao propagandno režiran film o Martinu Špegelju koji je na javnim televizijama objavljen 25. siječnja. Toga dana djelatnici Stanice javne bezbjednosti Mostar pozvani su na sastanak u 22 sata „u vezi s navodnom nekakvom velikom policijskom akcijom“. Slovenija i Hrvatska su nakon niza neuspješnih pregovora u veljači 1991. usvojile Rezoluciju o razdruživanju od SFRJ.

Ožujak 1991. okarakterizirala je ostavka Borisa-va Jovića i pokušaj uvođenja izvanrednoga stanja u Jugoslaviji. Petar Zelenika je 3. ožujka po-

zvao Viktora Stojkića da hitno dođe u gostionicu „Kubat“ u Cimu gdje su s Zelenikom čekali: Jerko Doko, Branko Kvesić, Ilija Vrljić i još neki aktivisti HDZ-a. Doko je Viktoru saopćio da mu se nudi dužnost načelnika SJB Mostar. Nakon sastanka Viktor je otišao do roditelja i djeda kako bi čuo njihovo mišljenje. U emotivnom razgovoru saopćio je što mu se nudi. Paradigmatičke su riječi Viktorova djeda: „Daj Bože da ne dođe do rata, ali ako dođe rat morat će se ići, e sad ili kao vojnik, ili kao zapovjednik (...) Bog zna što će se dogoditi, ali ja znam samo jedno, da čovik u ratu pokaže svoje pravo lice. Jesi li čovik ili nisi? Znaš li ti, sine moj, što je u ratu najlakše izgubiti? Nije glava, odma' da ti kažem, u ratu je najlakše izgubiti obraz. Ja sam u ratu izgubio dva sina, vi to dobro znate, Viktora i Stipu. Oba su časno poginula i nisu okaljali obraz. Bolje je časno poginuti, nego obraz okaljati, jer sve se more kupiti osim čista obraza. I ti, sine Viktore, što god ti odlučio radi po zakonu i propisima i sačuvaj obraz sebi, obitelji, rodu i narodu svom. Ako je suđeno poginut', od Boga je i neka to bude časno i ljudski, od sudbine se ne može pobignut'.“ (str. 54.-55.)

Depešom RMUP-a Sarajevo 15. 03. 1991. Stojkić je obaviješten o imenovanju za načelnika PS Mostar i da s tim danom zvanično preuzima zapovijedanje PS Mostar. Istoga dana predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović podnio je ostavku. Tada su načelnicima Policijskih stanica i Centara službe sigurnosti upućene wery urgent šifrirane depeše kojima se nalaže stanje pripravnosti i priprema planova za izvanredne prilike i planovi obrane. Zahtjev Vrhovne komande za uvođenjem izvanrednoga stanja nije prihvaćen u Predsjedništvu prevagom srpsko-ga člana iz Bosne i Hercegovine, Bogića Bogićevića. Travanj su obilježila četiri neuspješna pregovora šestorice lidera republika.

U Borovom Selu 2. svibnja ubijeno je 12 policajaca i tri civila. U Splitu je 5. svibnja održan prosvjedni skup koji se pretvorio u sukob s JNA. Pet dana nakon zločina u Borovu Selu 7. svibnja 1991. godine oko devet sati ujutro iz vojarne Sjeverni logor u Mostaru tenkovska kolona, bez ikakve najave i bez policijske pratnje, uputila se prema Širokom Brijegu (Lištici). U svibnju je na mjesto načelnika CSB Mostar imenovan Ivo Lučić, zastupnik u Parlamentu BiH. U mjestu Polog kod Mostara narod se goloruk suprotstavio

i zaustavio tenkovsku kolonu JNA. Vojni zapovjednici bili su pukovnik Miloško Pantić i major Slobodan Pudar. Narod je ubrzo počeo postavljati barikade i na drugim mjestima. Tako je bilo i na Balinovcu, dijelu Mostara na putu prema Širokom Brijegu i Čitluku. Viktor Stojkić je pozvan u CSB u kamenu zgradu gdje mu je general Anđelić tražio da pošalje specijalnu policiju na Balinovac kako bi rastjerali prosvjednike, pod izgovorom da ne mogu dostaviti hranu vojsci u Pologu. Stojkić je to rezolutno odbio i uputio se na Balinovac gdje je zatekao mnoštvo naroda i Tihomira Tihu Mišića koji se preko megafona obraćao narodu. Uskoro je došlo vojno vozilo u kojem je bio general Milovan Zorc koji je tražio Viktora te mu se prepotentno obratio s pitanjem zašto ne zapovjedi policiji da rastjeraju narod. Međutim, u tom i drugim vozilima koja su dolazila do barikade nalazile su se plinske maske, dimne bombe i druge vojne stvari. Viktor je, svjestan opasnosti i prizora iz Borova Sela nepokolebljivo stao uz svoj narod. Taj događaj (7. – 9. svibnja 1991.) bio je sudbonosan za ishod rata i spriječio još veća stradanja u Hrvatskoj i BiH. Iz Srbije je Dragan Vasiljković (Kapetan Dragan) poslan u Knin da organizira središte za vojnu obuku. U Hrvatskoj je 19. svibnja za samostalnost i neovisnost organiziran referendum koji je podržalo 94.17% glasača. Na stadionu u Kranjčevićevoj 28. svibnja održana je prva smotra Zbora narodne garde.

U lipnju su Slovenija i Hrvatska proglasile neovisnost. JNA je 26. lipnja napala Sloveniju. Poginulo je 65 osoba, od čega 37 pripadnika JNA, 12 pripadnika TO Slovenije i policije i 16 civila a ranjeno je 330 osoba.

Rat u Sloveniji završen je 7. srpnja. Iz Beograda je prema Hrvatskoj krenulo 60 tenkova i 40 oklopnih vozila JNA. Jedan dio se stacionirao u Baranji i istočnoj Slavoniji, a drugi dio se locirao na granici Vojvodine i Hrvatske. Druga kolona od 380 vozila spremna za napad na Hrvatsku zaustavila se i rasporedila kod Šida 3. srpnja. Srpska i muslimanska strana pokušale su postići „povijesni srpsko-muslimanski sporazum“. Adil Zulfikarpašić je uz pomoć Muhameda Filipovića i u dogovoru s Izetbegovićem 16. srpnja 1991. službeno pokrenuo razgovore sa srpskim političkim vrhom s ciljem očuvanja BiH. Sporazum je najprije postignut između Zulfikarpašića i Karadžića, a zatim i s Miloševićem

koji je u znak dobre volje obećao odmah za zapovjednike korpusa JNA, koji se nalaze u BiH, imenovati Muslimane. „Historijski sporazum“ je ponovno narušio odnose i unio dodatno nepovjerenje između Muslimana i Hrvata. Vođe MBO-a prihvatili su ostanak BiH u „krunjoj Jugoslaviji“, a vođe SDS-a odustali su od kantoni-zacije, odnosno regionalizacije BiH. Predsjednišтво SFRJ 18. srpnja odlučilo je da se u roku od tri mjeseca vojska povuče iz Slovenije i preseli na teritorij BiH i Srbije. U Hrvatskoj su se ratna djelovanja pojačavala. Boris Jelcin imenovan je za predsjednika Rusije 10. srpnja. Litva je 30. srpnja priznala Sloveniju i Hrvatsku. Stanje u Bosni i Hercegovini se sve više usložnjavalo. U kolovoza je JNA stala na stranu pobunjenih Srba i izvršila agresiju na Hrvatsku. U Dalju je 1. kolovoza počinjen masakr. S kriznih područja izbjeglo je 30.000 stanovnika među kojima je Hrvata bilo preko 90%. Opća mobilizacija u Hrvatskoj proglašena je 28. kolovoza a tri dana kasnije bivši pukovnik JNA Mile Dedaković - Jastreb upućen je u Vukovar da preuzme zapovijedanje obranom grada i ustroji krizni stožer. U BiH je u rujnu 1991. bilo kaotično stanje. U pojedinim mjestima Srbi su organizirali barikade i noćne straže. Policija je bila u iznimno delikatnom položaju. Aktivni sastav policije teško je mogao održavati sigurnost tim više što je i u policiji došlo do velike polarizacije. JNA je oduzela oružje Teritorijalne obrane a jedino oružje bilo je koje je policija imala. Neum, Čaplinu, Stolac i Ravno okupirali su Užički i Titogradski korpus koji su bili popunjeni rezervistima i dragovoljcima iz istočnoga dijela Hercegovine. Uslijedila su maltretiranja i zastrašivanja nesrpskoga pučanstva. Već su pale i prve žrtve. Na putu iz Posušja prema Tomislavgradu 18. rujna došlo je oružanoga sukoba između civila i pripadnika JNA. Poginuo je Ludvig Pavlović koji je jedini od Bugojanske skupine 1972. preživio jer mu je kao starijem maloljetniku smrtna kazna zamijenjena zatvorskom. Stojkić je noću 19/20. rujna mobilizirao pričuvni sastav policije podijelivši oružje (oko 1.000 pušaka). I u drugim mjestima u BiH gdje su u većini bili Hrvati učinjeno je isto. Te noći zapovjednik niških specijalaca Medžik tri puta je zvao i upozoravao Stojkića da prestane s mobilizacijom inače će to specijalci silom učiniti. U Mostaru je 23. rujna uspostavljen Krizni štab u kojem su bili: pred-

sjednik Jadran Topić te članovi Rade Bošnjak, Petar Zelenika, Franjo Golemac, Ljubo Perić, Vlado Čuljak, Slavko Puljić, Vinko Marić, Božo Pehar i Antonio Pehar (glasnogovornik). Nakon što je Predsjedništvo BiH donijelo naredbu da se 27. rujna s početkom u 8 sati mobilizira pričuvni sastav policije. Tada je došlo do diferenciranja u policiji. Hrvati i Muslimani bili su na jednoj a Srbi drugoj strani. Policija je uspostavila punktove a predstavnici JNA ultimativno su prijetili da se punktovi uklone. No, policija se nije dala zastrašiti i nije dopustila da vojska zaposjedne važne kvote na Bilima i Planinici s kojih bi u potpunosti imali Mostar u obruču. Crnogorski rezervisti i JNA 1. listopada napali su Dubrovnik. Istoga dana razoreno je Ravno i okolna sela u istočnom dijelu Hercegovine, neki mještani su poubijani a neki odvedeni u logore. Tromjesečni moratorij na Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Hrvatske isticao je 7. listopada. Toga dana zrakoplovi JNA raketirali su Banske dvore s ciljem likvidacije predsjednika Tuđmana. Istoga dana proglašena je opća mobilizacija u Hrvatskoj. Sabor RH 8. listopada usvojio je odluku o raskidanju svih sveza s Jugoslavijom. Vođene su žestoke borbe a posebno dramatično bilo je u Dubrovniku i Vukovaru. Legendarni zapovjednik obrane Vukovara Blago Zadro poginuo je 17. listopada. U Sarajevu su se 15. listopada sastali Veljko Kadijević i Alija Izetbegović koji je prihvatio prisustvo JNA u BiH izjavivši: „Nama je prisustvo Armije stabilizirajući faktor i potrebna je takva Armija.“ (str. 191.) U ogradi Tomuša u Krivodolu na području Kruševa kod Mostara 26. listopada pripadnici JNA oko 11.30 uhitili su petoricu pripadnika SJB Mostar i jednoga mještanina, svezali ih i odvezli na Heli-drom te u Nevesinje. Viktor Stojkić je tada alarmirao javnost i već na večer ishodio oslobođanje zatočenih policajaca. Stojkića je Politika-express optužila da stoji iza niza bombaških akcija, eksplozija i otmica. Uz njega su optuživani načelnik CSB Mostar Ivo Lučić i Frano Doko. Karakter V. Stojkića ogleda su u odgovoru na pitanje u mostarskom listu Sloboda: „Ovaj rat može doći, proći (...) kriza se završava, ali ako se sad polariziramo, kasnije ćemo imati posljedica. Najbitnije je jedinstvo. Mostar ne bi trebalo da brane samo Srbi ili samo Hrvati ili samo Muslimani, jer je to grad svih nas i samo ga zajedno možemo i moramo brani-

ti. Mi moramo ostati da živimo zajedno.“ (str. 197.) Na heliodromu u Mostaru 30. listopada održan je sastanak zapovjednoga kadra Uzičkog korpusa s predstavnicima vlasti na čelu s gradonačelnikom Mostara, Milivojem Gagrom i predsjednikom IO SO Fikretom Bajrićem, načelnikom SJB Mostar te predstavnicima HDZ-a, SDA i SDS-a. General Torbica i pukovnik Đapa predvodili su pregovore. Torbica je najviše osuđivao Stojkića da je rušitelj Jugoslavije, da zbog njega narod nije prihvatio JNA itd. Stojkić je ispričao incident pripadnika JNA koji su na Busku u ugostiteljskom objektu Osmana Pobrića bili usluženi kavom u fildžanima. Vojnici su ljutito odgovorili da iz fildžana piju Turci i Muslimani a ne Srbi i stol s pićem bacili na Pobrića. Kad im je ponovno poslužio kavu u šalicama zapovjedili su mu da klekne pored stola te ljubi i hvali kokardu koja je stajala na stolu. Sastanak je završen bez rezultata.

Vukovar je pokoren 18. studenoga. U borbama za Vukovar sudjelovalo je oko 40 do 60 tisuća srpskih vojnika koji su imali više od tisuću tenkova i oklopnih vozila, velik broj svih vrsta topničko-raketnog naoružanja (na Vukovar je ispaljeno oko 800 tisuća projektila). Istoga dana u Nadinu je okrutno pobijeno 18 civila a u Škabrnji 81 te 13 hrvatskih branitelja. Agresorima se suprotstavljalo i prkosilo na razne druge načine. Paradigmatska je priča o dvadeset trogodišnjem Vukovarcu Ivanu Ivaniki koji je na vukovarski vodotoranj postavljao hrvatsku zastavu. Vodotoranj visok 50 metara JNA granatirala je 640 puta kako bi grad ostao bez vode. Ivan bi se popeo na teško oštećeni vodotoranj po željeznoj konstrukciji i u zoru bi postavio hrvatsku zastavu. To je silno smetalo agresorskoj vojsci pa bi pucali po zastavi dok je ne bi uništili. Međutim, Ivan nije odustajao. Svakoga sljedećega jutra bi ponovno postavljao zastavu. Pripadnici JNA 5. studenoga Ivana su agresorski geleri ranili u vrat. Ostale su Ivanove riječi: „Ili će se viti, il' nas neće biti!“ Majka ga je sutradan vidjela u vukovarskoj bolnici. Ivan je majku posjetio 15. studenoga u skloništu Šumarije. Molio ju je da se čuva i vodi računa o sebi. Ni Ivan ni majka nisu ni slutili da je to njihov zadnji susret. Tri dana kasnije Ivanova majka je od svoga šogora čula da je Ivan s Ivom Šoljićem preplivao Dunav. Nisu htjeli pasti u ruke neprijatelju. Tijelo Ive Šoljića izvađeno je kod Novoga Sada, a Iva-

na Ivanike u mrežama kod Iloka. Ivanika je pokopan u masovnoj grobnici u Iloku odakle je ekshumiran 2005. i pokopan u Memorijalnom groblju žrtava u Domovinskom ratu u Vukovaru. Od tada do danas na Ivanovom grobu stalno vijori hrvatska zastava. Prilaz vukovarskom vodotoranju nosi naziv „Prilaz Ivana Ivanike“.

U Bosni i Hercegovini Srbi su od travnja do studenoga organizirali SAO. Muslimani su 31. ožujka 1991. organizirali i naoružali Patriotsku ligu te se više puta sastajali sa srpskim predstavnicima bez znanja Hrvata. Tek na dan pada Vukovara Hrvati su osnovali Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu. Maslenički most je srušen 22. studenoga. U Mostaru su nastavljene stalne provokacije, incidenti, teroriziranje Muslimana i Hrvata. Održan je niz neuspješnih sastanaka mostarskih čelnika i zapovjednika JNA.

Vlada RH uspjela je 8. prosinca potpisati sporazum s JNA o napuštanju vojarni i povlačenju iz Hrvatske. Ministri vanjskih poslova EZ-e 16. prosinca usvojili su načela za priznanje novih država u istočnoj Europi i Sovjetskom savezu. Vijeće je zaključilo da i druge jugoslavenske republike koje to žele mogu podnijeti zahtjev za priznanjem do 23. prosinca ako ispunjavaju uvjete a priznanje će se obaviti 15. siječnja 1992. U Mostaru rezervisti i pripadnici JNA nastavili su s teroriziranjem Muslimana i Hrvata o čemu, pored ostaloga svjedoče i policijske zabilješke o nanošenju teških tjelesnih ozljeda Miralemu Kajtazu i Nusretu Vili. U mostarskom kafiću 6. prosinca napadnut je i teško ozlijeđen slikar i dopredsjednik IO SO Mostar, Marin Topić. Dok je bio na kirurgiji naslikao je portret napadača koji je identificiran. Policija je od JNA tražila napadača a odgovor je bio da je premješten u Banja Luku. Od dolaska rezervista do konca 1991. život su izgubili policajci: Zdravko Ćorić, Ante Galić i Šaban Spahalić.

V. Kadijević je 8. siječnja 1992. dao ostavku na svoju funkciju. Do 15. siječnja Republiku Hrvatsku priznalo je 19 država. EZ je 15. siječnja priznala RH. Hrvati i Muslimani su 24. i 25. siječnja na Skupštini SR BiH uz protivljenje Srba donijeli odluku o referendumu za samostalnost BiH. Mostar je bio neuralgična točka a policija je bila izložena pritiscima i iskušenjima svjesni da mali incident može izazvati rat. Pripadnici JNA vojnim vozilom su prešli preko Staroga mosta. Rezervisti i vojnici minirali su naselja a za to se

saznalo tek kada su krave i kože ušle u minsko polje. General Torbica je smijenjen a na njegovo mjesto došao je general Momčilo Perišić. U siječnju je poginuo Darko Stojkić koji je djelovao kao ilegalac.

U veljači su u Hrvatsku stigle mirovne snage a u BiH se sve više kompliciralo. Ni o referendumskom pitanju između Muslimana i Hrvata nije bilo suglasja. Jose Cutileiro 21. veljače predstavio je plan ustroja Bosne i Hercegovine. Referendum je održan 29. veljače i 1. ožujka a na referendum su izašli Muslimani i Hrvati što je činilo 64.3% glasača. Za samostalnu BiH glasovalo je 63.95%. Na dan održavanja referenduma (1. ožujka 1992.) Muslimani su u Sarajevu ubili srpskoga svata. Sutradan (2. ožujka) Srbi su Sarajevo blokirali barikadama. Lisabonski sporazum 18. ožujka 1992. lideri Hrvata, Srba i Muslimana prihvatili su sporazum. A. Izetbegović je potpisao sporazum pa potpis povukao. To je BiH odvelo u rat što je izjavio i kreator toga sporazuma José Cutileiro. Po tom sporazumu BiH je trebala postati decentralizirana država s kantonima formiranim po nacionalnom načelu. Krajem ožujka eskalirao je sukob u Bosanskom Brodu, Derventi i Bijeljini. Sigurnosna situacija u Mostaru drastično se usložnjavala. Vojni rezervisti su provalili u skladišta pića Badel, Fruktus i Amfora i otuđili znatnu količinu pića. S Varde i Humca pucali su na policajce na punktu kod Glamuzinovih kuća. Pucajući s Varde svijetlećim metcima izazvali su požar. Zauzeli su Orlovac odakle su nadzirali prometnicu Mostar – Široki Brijeg pucajući na vozila koja su išla Žovnicom. Omiljena okupljališta rezervista bila su u kavani „Pretprazničko veče“, restoranu „Mladost“ i gostionici „Izlet“. Barikade su postavljali i mještani i rezervisti. Na Kobilovači su rezervisti postavili barikade i zapriječili dolazak iz Čitluka u Mostar. Građani srpske nacionalnosti postavili su barikade na prometnici M - 17 kod pravoslavne crkve. Na barikadama su se uglavnom nalazili civili s oružjem JNA: PA puškama, automatskim puškama, bombama, RPG-ovima. Terorizirali su građane i policajce koje su u dva navrata 16. ožujka napali i oduzeli im oružje i streljivo. Građani srpske nacionalnosti su 16. i 17. ožujka postavili barikade u: Sutini, Salakovcu, Ortiješu, Raštanima i Baćevićima. Koncem ožujka pripadnici specijalne postrojbe JNA u Ašćinici kod

Vlahe došli su likvidirati V. Stojkića koji je s Krešom Markićem došao doručkovati. Usluženi su „preko reda“ i napustili Ašćinicu. Samo trenutak kasnije pred Ašćinicom su stala dva vojna vozila u kojima je bilo deset petnaest maskiranih specijalaca s punom ratnom spremom i kacigama. Blokirali su Ašćinicu i zaprijetili da će pucati u svakoga koji se pokrene. Pozvali su vlasnika Žarka Vlahu i pitali da li je Viktor u Ašćinici. Tijekom ožujka bezuspješno je održano mnogo sastanaka mostarskih dužnosnika i zapovjednika JNA. Bilo je dana kada je održano po nekoliko sastanaka.

Srpski predstavnici 1. travnja napustili su MUP SR BiH i priključili se MUP-u Srpske Republike BiH. U CSB Mostar, SJB s prostora istočne Hercegovine priključile su se MUP-u Srpske Republike BiH. Za vrijeme sastanka vlasti grada Mostara i zapovjednika JNA u „Vili Neretva“ 3. travnja eksplodirala je cisterna kod Sjevernoga logora. Istoga dana došlo je do žestokoga napada pripadnika JNA na Kupres. JNA je odmah granatirala Mostar i prigradska naselja, a 7. travnja granatirani su Lištica (Široki Brijeg) i Čitluk. Predsjedništvo HZ HB 8. travnja 1992. usvojilo je Odluku o formiranju Hrvatskoga vijeća obrane (HVO), kojom je HVO proglašen za „najviše obrambeno tijelo hrvatskog naroda u Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosni“. Postrojbe mostarskoga HVO-a organizirane su u bojne i zadužene za obranu Mostara. Savjet ministara EZ 6. travnja je priznao Bosnu i Hercegovinu, a već sutradan to su učinile i sve zemlje članice EZ. Vijeće sigurnosti UN-a 7. travnja 1992. usvojilo je Rezoluciju 749., kojom se odobrava dolazak „plavih kaciga“ u Hrvatsku. UN je na područje bivše Jugoslavije odlučio poslati četrnaest tisuća vojnika. Krizni stožer Mostara smjestio se u prostorijama atomskoga skloništa nebodera na vrhu Avenije. U tom prostoru bili su i djelatnici Radio Mostara, koji su se premjestili iz zgrade Mostarke. Valovima Radio Mostara, Veselko Čerkez i Mario Vrankić izvještavali su o dramatičnoj situaciji u gradu. Čerkez se javio na telefon 19. travnja u 15 sati, a s druge strane bio je general Perišić koji je tražio Viktora. Kad se Viktor javio general ga je upozorio da su mu dva pilota nestala. General je ultimativno tražio da se piloti vrate i dao rok od sat vremena. Bilo je 15 sati a Perišić je zaprijetio ukoliko se ne vrate piloti da će uslijediti granatiranje Cima, Ilića,

Bijelog Brijega Mahale... Bio je to ustaljen scenarij i izgovor za granatiranje koje će uslijediti. U 16 sati odjekivale su granate koje su padale po Bijelom Brijegu, Studentskom centru, Orlacu, Donjoj Mahali. Cim i Ilići su već pretvoreni u vatru. Bio je to početak, u povijesti neviđenoga stradanja Mostara. Grad je gorio. Na sve strane širio se dim, vatra, pepeo. Stotine ljudi stradale su na ulicama Mostara i prigradskih naselja. Grad se neselektivno bombardirao raketnim sustavima, tenkovskim i topovskim projektilima. Pogođeni su rodilište, kirurgija, vrtići, škole. Ubijane su trudnice, nerođena djeca, stari, bolesni i nemoćni. Franjevačka crkva i samostan bili su u plamenu. Rušene su džamije. Grad je ostao bez vode, struje i telefonskih veza. Svi mostovi na Neretvi porušeni su. Stari most je bio strašno oštećen. Glavni stožer HVO-a 10. svibnja 1992. „imenovao je zajedničko zapovjedništvo HVO-a Općinskoga stožera Mostar u koji su imenovani: Jadran Topić za predsjednika Hrvatskoga vijeća obrane Mostar, bojnik Jasmin Jaganjac za zapovjednika Općinskoga stožera, Petar Zelenika za njegova zamjenika, Rade Bošnjak za načelnika Općinskoga stožera, Stojan Vrljić za pomoćnika zapovjednika za IPD i dr. med. Ante Aleksić za načelnika saniteta Općinskoga stožera (...) Hrvatsko vijeće obrane Mostar, odlukom Općinskoga stožera Mostar od 21. svibnja 1992. za predsjednika je imenovalo Jadrana Topića.“ navodi Stojkić. U članstvo Ujedinjenih naroda 22. svibnja 1992. primljene su Republika Hrvatska, Slovenija i Bosna i Hercegovina.

Nakon sveobuhvatnih priprema krenula je operacija „Lipanske zore“ koja je trajala od 7. do 26. lipnja 1992. Lipanskim zorama oslobođeni su Mostar, Čapljina i Stolac. (U Domovinskom ratu su 523 pripadnika HVO-a Mostar poginula ili nestala od čega je 17 pripadnika policijske stanice Mostar.)

Na kraju svakoga obrađenoga mjeseca nalaze se preslici dokumenata koji svjedoče iznesenu istinitost. Mnogobrojne fotografije u monografiji, također, zorno svjedoče istinu o kojoj Viktor Stojkić piše. Viktor Stojkić je u dvojakoj ulozi: kao autor monografije a kao načelnik SJB Mostar bio je glavni akter događaja u Mostaru od dolaska rezervista u rujnu 1991. do početka rata u travnju 1992. Viktor Stojkić viteški je odolijevao sedmomjesečnim provokacijama rezervista i JNA spriječivši kataklizmu u Mostaru. Stojkićeva monografija ima višestruk značaj koji se ogleda u memoaristici, dokumentaristici i arhivistici. Monografija je, također, značajan doprinos za povijest Mostara. Autorov stil je popularno-znanstveni i stoga je monografija dobrodošla širokom čitateljstvu ali i znanstvenicima, posebice onima povijesne provenijencije. Pouka Viktora Stojkića može se iskazati biblijskim riječima: „Oprost je smiraj duše. Zaborav je gubljenje identiteta“.

2020-08-24

Prof. dr. sc. Marko Dragić
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, predstojnik Katedre za književnost i kulturu